

Katarzyna Fenik-Gaberle | Grzegorz Wrona

Interwencja w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka

Przewodnik dla szkół podstawowych
i placówek wsparcia dziennego

Wstęp

„Interwencja w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka. Przewodnik dla szkół podstawowych i placówek wsparcia dziennego” to publikacja dotycząca psychologicznych i prawnych aspektów przeciwdziałania przemocy domowej wobec dziecka.

Jest adresowana do nauczycieli, wychowawców, psychologów i pedagogów ze szkół podstawowych i placówek wsparcia dziennego. Jej celem jest przekazanie podstawowych informacji dotyczących prawidłowych zachowań osób pracujących zawodowo z dziećmi w sytuacji podejrzenia przemocy domowej.

Rola pracownika oświaty i placówek wsparcia dziennego w reagowaniu na przemoc wobec dziecka ma

duże znaczenie. To dorośli mający wykształcenie z zakresu pedagogiki, psychologii dziecka oraz praktykę w tym zakresie mogą jako pierwsi zauważać, że dziecko potrzebuje pomocy. Na co dzień mając kontakt z dzieckiem, obserwują, jak się rozwija, i właśnie dlatego są w stanie rozpoznać sygnały wskazujące na zagrożenie jego bezpieczeństwa. Są blisko dzieci, zatem dość często to właśnie im najmłodszy doznający przemocy przekazują swoje problemy, u nich szukają wsparcia i proszą ich o pomoc dla siebie i swojej rodziny.

Nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy, pracownicy placówek wsparcia dziennego powinni mieć możliwość skorzystania z wypracowanego i przyjętego w danej instytucji trybu reagowania w takich sytuacjach. Te procedury postępowania są oparte na aktualnych przepisach prawnych. Zasady zachowywania się w sytuacji

podejrzenia przemocy domowej zawierają istotne wskazówki, na co powinno się zwracać uwagę oraz jak reagować na podejrzenia przemocy w zależności od sytuacji dziecka, by pomagać mu dorastać w bezpiecznym domu bez przemocy.

Przemoc domowa

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.) definiuje przemoc domową jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy, w szczególności:

- a. narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- b. naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- c. powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- d. ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
- e. istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Krzywdzenie dzieci może mieć formę zarówno przemocy, jak i zaniechania.

Formy przemocy wobec dzieci (według WHO)

Przemoc fizyczna to celowe użycie siły fizycznej, której skutkiem jest lub może być szkoda fizyczna dla zdrowia, życia, rozwoju i godności dziecka. Formy tego rodzaju przemocy to m.in.: bicie, kopanie, szarpanie, potrząsanie, duszenie, gryzienie, parzenie i trucie ze strony członków rodziny dziecka, także kary cielesne ze strony opiekunów.

Przemoc psychiczna to niekorzystne działania wobec dziecka mogące spowodować negatywne skutki fizyczne, psychiczne, społeczne dla jego rozwoju. Przejawami tego rodzaju przemocy są wszelkie niefizyczne formy wrogości i odrzucania, czyli m.in.: upokarzanie, oczernianie, straszenie, wyśmiewanie, dyskryminowanie, ograniczanie swobodnego poruszania się.

Wykorzystywanie seksualne to włączanie dziecka w aktywność seksualną:

- której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody,
- na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób,
- która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa.

Formy przemocy obejmują zachowania z wykorzystaniem kontaktu fizycznego, jak i bez niego. Do wykorzystywania seksualnego używane są: przymus, manipulacja lub uwiedzenie. Przemocą seksualną będzie także oglądanie filmów pornograficznych w obecności dziecka.

Zaniedbywanie to pojedyncze i powtarzające się sytuacje, w których rodzic lub inny członek rodziny nie zapewnia odpowiednich warunków rozwoju i dobrego samopoczucia dziecka. Może dotyczyć zdrowia, edukacji, rozwoju emocjonalnego, odżywiania, schronienia, bezpiecznych warunków życia.

Objawy krzywdzenia

Objawy wskazujące, że dziecko może doznawać przemocy, można rozpoznawać we wszystkich obszarach jego funkcjonowania.

Sygnaly, które mogą świadczyć o przemocy wobec dziecka:

- wyraźna zmiana typowego sposobu funkcjonowania dziecka, tj. wycofanie, zobojętnienie, agresywność, duże pobudzenie;
- nieadekwatne do sytuacji emocje dziecka – silne pobudzenie, wycofanie, strach w określonych sytuacjach;
- lęk, strach, które można zauważyć w obecności rodzica, zmiana zachowania dziecka;
- problemy ze snem, obniżony nastrój, stany depresyjne, silny lęk;
- zaburzenia odżywiania;

- moczenie (w tym nocne), zanieczyszczanie się kałem;
- wszelkie obrażenia ciała dziecka w różnych stadiach gojenia się (urazy ciała, siniaki, złamania, stłuczenia; ślady: oparzeń, ugryzień, duszenia, krępowania; blizny) oraz trudne do zdiagnozowania objawy zatrucia, niedożywienia (ból głowy, brzucha; duszności, omdlenia, a także ból zmienny i różnych części ciała);
- u dziecka poniżej 15. r.ż.:
 - nieadekwatne zainteresowanie seksualnością i znajomością szczegółów dotyczących aktywności seksualnej, naseksualizowane zachowania (w zabawie, kontaktach rówieśniczych);
 - infekcje chorobami przenoszonymi drogą płciową, infekcje wirusem narządów płciowych,
 - ciąża;
- w wieku dojrzewania – ryzykowne zachowania i kontakty seksualne;
- zachowania autodestrukcyjne – myśli, próby samobójcze, samookaleczenia, ryzykowne zachowania, nadużywanie substancji psychoaktywnych;
- symptomy zaniedbania – nieadekwatny wybór nieodpowiedni do pory roku, brak regularnych posiłków, zaniedbania zdrowotne, zaniedbanie szczepień.

Dziecko dorastające w rodzinie z problemem przemocy

Gdy w rodzinie występuje przemoc, dotyczy ona wszystkich jej członków. Opiekunami dziecka mogą być zatem osoby stosujące przemoc, doznające jej lub świadkowie przemocy. Oznacza to, że na wszystkie te osoby przemoc ma wpływ. Mogła być już na początku związku dwojga ludzi – na przykład pochodzić z rodzinnych wzorców. Mogła także pojawić się później, gdy rodzina nie poradziła sobie z jakimś kryzysem. W takiej sytuacji rodzice, zmagając się z towarzyszącymi im trudnymi emocjami, koncentrują się na sobie i nie wspierają dzieci w ich dorastaniu. Przejście przez poszczególne etapy rozwoju wymaga uważności i pomocy ze strony opiekunów. Niestety powszechnym doświadczeniem dzieci w rodzinie z problemem przemocy jest zaniedbywanie ich dziecięcych potrzeb. Już samo obserwowanie przemocy w dzieciństwie ma negatywny wpływ na rozwój. Gdy dodatkowo dziecko także bezpośrednio jej doznaje, ten negatywny wpływ jest jeszcze silniejszy, a młody człowiek postrzega świat i siebie przez pryzmat tych właśnie doświadczeń. To, czego dozna w dzieciństwie, zostanie z nim na długo, stworzy podstawę do budowania obrazu siebie i relacji z innymi ludźmi. W życiu dorosłym będzie patrzeć na siebie tak, jak teraz widzą go opiekunowie, bo przyswaja informację, jakie otrzymuje od nich o sobie. Wpływ przemocy na dzieci jest zatem ogromny.

Wychowując się w domu z problemem przemocy, dziecko nie jest bezpieczne. Tak jak całej rodziny, tak i dziecka dotyczy cykl przemocy, w którym poszczególne etapy wyznaczane są przez stan emocjonalny osoby stosującej przemoc. Gdy trwa faza narastającego napięcia, dziecko także dostosowuje się do sytuacji i wyczuwając napięcie towarzyszące dorosłym, również je odczuwa. Gdy rozpoczyna się następna faza – ostrej przemocy – jest ono narażone na bezpośrednie lub pośrednie akty agresji. Często wyjaśnia sobie przyczynę wystąpienia przemocy (wobec niego lub innych członków) tym, że to ktoś z rodziny lub ono samo prowokuje zachowanie opiekuna. Trudno jest mu zrozumieć, jakie jest źródło przemocy dla osoby, która ją stosuje. Często myśli, że powodem zachowań agresywnych był fakt, że ono samo mówiło o swoich potrzebach. W ten sposób uczy się, że zaspokajanie własnych potrzeb nie jest możliwe. W następnej fazie – tzw. miodowego miesiąca, gdy dorosły się uspokaja, przeprasza, czasem wynagradza rodzinie trudny okres – dziecko znowu ma nadzieję, że sytuacja zmieni się na lepsze i przemoc nie powróci. Cykl przemocy ma jednak swoją dynamikę. Z powodu nierozwiązanych problemów dorosłych znowu pojawia się faza narastania napięcia, a po niej kolejne etapy. Z biegiem czasu faza miodowego miesiąca staje się coraz krótsza, a faza ostrej przemocy coraz bardziej intensywna.

Dziecko dorastające w rodzinie z problemem alkoholowym

W rodzinach z problemem alkoholowym wychowuje się w Polsce około 1 miliona dzieci (źródło: <https://kcpu.gov.pl>). Uzależnienie towarzyszące opiekunom oznacza, że w codziennym domowym funkcjonowaniu znaczna część uwagi rodziny jest skoncentrowana na temacie spożywania alkoholu i unikaniu wynikających z tego konsekwencji. Dziecko jest narażone na wiele niewłaściwych zachowań ze strony uzależnionego opiekuna i innych członków tej rodziny. Próbując poradzić sobie z trudną rodzinną sytuacją, obarcza siebie winą i odpowiedzialnością za problem w rodzinie, szuka możliwości kontrolowania sytuacji. Wstydzi się i ukrywa rodzinny problem przed światem zewnętrznym i w związku z tym nie otrzymuje pomocy. Rodzice zajęci uzależnieniem są niedostępni emocjonalnie, oczekują, że dzieci nie będą sprawiały problemów, minimalizują swoje potrzeby. W takich

rodzinach dzieci są często zaniedbywane emocjonalnie, czasem także krzywdzone fizycznie, narażone na agresję dorosłych. W zależności od sytuacji w rodzinie i cech charakteru dziecka dostosowuje się ono do sytuacji. Nierzadko wchodzi w rolę opiekuna dorosłych, rodzeństwa, stara się zapewniać im zaspokajanie wyobrażonych przez siebie potrzeb – rezygnuje wtedy ze swoich i opiekuje się innymi osobami w rodzinie. Próbuje też rozładować napięcie emocjonalne. Często wtedy zachowuje się w sposób zwracający uwagę – bywa hałaśliwe, czasem agresywne. Każdy z tych sposobów funkcjonowania daje dziecku szansę na uzyskanie kontaktu z rodzicami, ich uwagi, czasu, ale także złudzenie kontrolowania rodzinnej sytuacji i choćby minimalnego wpływu na zachowania dorosłych. W przyszłości to dostosowanie się do potrzeb innych może pojawić się m.in. jako lęk, zależność emocjonalna od zaspokajania potrzeb innych osób, trudność

w koncentrowaniu się na własnych prawach i na swoich potrzebach.

Dziecko doznające przemocy

Dziecko doznające przemocy fizycznej jest przede wszystkim narażone na fizyczne szkody – utratę zdrowia i życia. Rodzic stosujący przemoc psychiczną może używać także agresji fizycznej. Zadaniem pracowników instytucji oświatowych i placówek wsparcia dziennego jest sprawdzenie poziomu bezpieczeństwa, czyli rozpoznanie rozmiaru przemocy. Powinno to dotyczyć wszystkich wychowujących się tam dzieci – zawsze wtedy, gdy została zgłoszona jakakolwiek forma przemocy w rodzinie.

Przemoc wpływa negatywnie na wszystkie obszary rozwoju dziecka – poznawczy, fizyczny, emocjonalny, społeczny. Doświadczając przemocy, dziecko przeżywa silne napięcie

trudnych uczuć: strachu, smutku, wstydu, złości. Opiekunowie doznający przemocy lub ją stosujący pokazują dzieciom nieodpowiednie techniki radzenia sobie z emocjami. Uczą je w ten sposób, że agresja jest prawidłową metodą regulowania emocji. Ze środowiska rodzinnego pochodzą: wzór postaw względem innych ludzi, sposób funkcjonowania w relacji z bliskimi, a także kompetencje społeczne, np. umiejętność rozwiązywania trudności w relacjach z ludźmi. Dziecko przyswaja stereotypy dotyczące postrzegania ról w rodzinie (matki, ojca, żony, męża, dzieci) i w społeczeństwie (kobiety, mężczyzny, dziewczynki, chłopca). Wiele przekonań na temat siebie, doświadczanej przemocy, swojej przyszłości, postrzegania innych ludzi jest zniekształconych. Dzieci błędnie myślą, że przemoc, której doznały, jest przez nie zawiniona,

usprawiedliwiona i nikt nie udzieli im pomocy właśnie z tego powodu.

Dziecko będące świadkiem przemocy domowej

Znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej jednoznacznie określa, że dziecko będące świadkiem przemocy ponosi tak samo poważne konsekwencje jak to, które jej bezpośrednio doświadcza. Należy zatem – pozyskując informacje o rodzinie z problemem przemocy – w równie stosowny sposób rozpoznawać poziom bezpieczeństwa i reagować na przemoc wobec dzieci-świadków. Obserwując przemoc domową, przeżywają one te same emocje co bezpośrednio doznający jej członkowie rodziny. Mogą odczuwać silny lęk o członka rodziny, bezradność, bezsilność i związane z tym poczucie winy. Przemoc wpływa na ich rozwój – potrzebują zatem szybkiej zmiany w rodzinie.

Przygotowanie instytucji do rozpoznawania sytuacji podejrzenia przemocy domowej wobec dziecka – zasady pracy profesjonalistów na rzecz dzieci doznających przemocy

15 lutego 2024 roku weszły w życie przepisy wprowadzające standardy ochrony małoletnich przed przemocą. Na dyrektorów szkół i placówek nałożono nowe obowiązki, na których wdrożenie mają 6 miesięcy – do

15 sierpnia 2024 roku. Obowiązek ten dotyczy także innych działalności prowadzonych w miejscach, w których mogą przebywać osoby małoletnie. Oznacza to, że każda z tych instytucji ma za zadanie dokonać ustaleń co do profesjonalnego rozpoznawania sytuacji dziecka i adekwatnego reagowania. Ma także wyznaczyć do realizacji tych celów konkretną osobę lub osoby, których zadaniem jest bezpośrednio ustalać sposób działania, podejmować potrzebne interwencje i monitorować sposób realizacji standardów w danym zespole.

Przygotowanie zespołu pracowników placówki oświatowej i wsparcia dziennego daje możliwość wypracowania jednolitego sposobu działania w sytuacji podejrzenia przemocy. Ważne jest, by procedury dotyczyły wszystkich członków zespołu i były każdemu dobrze znane. Znacznie zmniejsza to ryzyko popełnienia błędu. Wspólne ustalenia dają możliwość wzięcia pod uwagę charakterystyki danego zespołu, instytucji i dostosowania sposobu działania do realnych jego możliwości. Oznacza to, że każda osoba pracująca z dziećmi musi zapoznać się z obowiązkami przypisanymi do jej roli odnoszącymi się do przeciwdziałania przemocy wobec dzieci. Jednocześnie ma prawo zwracać się do przełożonych z wnioskiem o uzupełnienie wiedzy, udział w specjalistycznym szkoleniu czy dostęp do specjalistycznych konsultacji.

Gdy zespół pracowników placówki oświatowej zna swój zakres obowiązków (wie, jakie działania powinien podjąć w konkretnej sytuacji), przeciwdziała to wtórnej wiktyimizacji, czyli ponownemu skrzywdzeniu dzieci, które doświadczyły już przemocy. Takie działanie może znacznie ograniczyć wpływ przemocy na życie dziecka. Dorośli przeciwstawiający się aktom agresji wobec dziecka pomagają mu poradzić sobie z konsekwencjami przemocy.

Według obowiązujących zapisów prawnych o tym, jak działa w takich sytuacjach zespół pracowników, powinny być także poinformowane dzieci oraz ich opiekunowie. Zadbanie o ten aspekt przygotowania placówki sprzyja ясному wyrażeniu stosunku profesjonalistów do problemu krzywdzenia dzieci. Jest działaniem profilaktycznym, może także sprzyjać rozmowom na temat potrzeb, praw dziecka, sposobów rozwiązywania trudnych sytuacji wychowawczych przez opiekunów.

Wstępne rozpoznawanie sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dziecka. Tworzenie planu niezbędnych działań diagnostycznych

Formy interwencji w sytuacji podejrzenia przemocy domowej zależą w dużej mierze od rozpoznanej przez pracowników placówki sytuacji wychowawczej dziecka. Jeśli istnieje podejrzenie zagrożenia bezpieczeństwa dziecka w środowisku

rodzinnym, osoby wyznaczone do takich działań powinny niezwłocznie rozpoznać sytuację dziecka. Ze względu na jego dobro, a także wrażliwość samego tematu przemocy domowej, wszystkie działania wymagają dużej rozważliwości i utrzymania ich w poufności (dostęp do tej wiedzy tylko dla niezbędnych osób). Celem działań jest poprawa sytuacji dziecka i zwiększenie motywacji opiekunów do zmiany zachowania. Należy unikać stygmatyzowania (etykietowania), oskarżania, potępienia rodziców.

Profesjonalne rozpoznanie sytuacji to:

- ustalenie przyczyn trudnej sytuacji rodzinnej,
- oszacowanie możliwości zmiany sytuacji dziecka w rodzinie,
- dobranie odpowiednich narzędzi interwencyjnych.

We wszystkich czynnościach należy brać pod uwagę przede wszystkim bezpieczeństwo dzieci – ten aspekt może oznaczać potrzebę podejmowania szybkich decyzji. Osoby zatrudnione w danej placówce zgłaszają się do osoby lub osób wyznaczonych w placówce do rozpoznawania sytuacji, gdy:

- mają podejrzenie, że dziecko może doznawać przemocy domowej lub być jej świadkiem;
- uzyskały od dziecka lub od jakiegokolwiek osoby taką informację;
- były świadkiem przemocy wobec dziecka ze strony opiekuna.

Rozpoznawanie sytuacji dziecka w placówce polega na:

- **zebraniu informacji od pracowników** będących w kontakcie z dzieckiem, jego opiekunami – wskazujących na możliwość, że w rodzinie istnieje przemoc;
- **rozmowie z dzieckiem** w celu ustalenia poziomu bezpieczeństwa w środowisku rodzinnym, przyczyn jego trudności oraz sytuacji zwiększających te trudności;
- **rozmowie z opiekunem, który może być wspierający i chroniący dziecko** – na temat sytuacji dziecka w domu, źródeł jego trudności, zagrażających jego dobru zachowań dorosłych w środowisku wychowawczym;
- **rozmowie z opiekunem, który jest wskazywany lub podejrzewany o stosowanie przemocy wobec dziecka** – na temat sytuacji dziecka, możliwości zmiany w obszarze respektowania praw i zaspokajania potrzeb dziecka.

Każdy z wymienionych elementów wymaga namysłu nad jego celem i formą realizacji, a ich kolejność ma często związek z okolicznościami ujawnienia przemocy domowej.

Zarówno rozpoznawanie, jak i reagowanie na podejrzenie przemocy domowej w znacznym stopniu muszą odnosić się do problemów istniejących w rodzinie. Wstępne

rozpoznanie sytuacji domowej dziecka jest pierwszym krokiem niezbędnym do zaplanowania potrzebnych działań. Drugim jest wybór sposobu postępowania zgodnie z wcześniej opracowanym w placówce zestawem możliwych trybów działania w konkretnych sytuacjach. Może to być natychmiastowa interwencja polegająca na powiadomieniu służb (np. policji, pogotowia ratunkowego), ale także działanie sprawdzające bezpieczeństwo dziecka.

Podjęcie działań interwencyjnych musi być poprzedzone całościowym rozpoznaniem sytuacji i – jeśli tylko to możliwe – uwzględniać zasadę pracy interdyscyplinarnej, czyli współpracę z innymi profesjonalistami (pracownikami socjalnymi, funkcjonariuszami policji, pracownikami ochrony zdrowia, kuratorami). By kompleksowo rozpoznać sytuację dziecka, może być potrzebna konsultacja ze specjalistami zajmującymi się przemocą domową w środowisku lokalnym.

Reagowanie na ujawnienie doświadczenia przemocy domowej – najważniejsze zasady pierwszego kontaktu

Pracownicy placówek edukacyjnych i wsparcia dziennego mogą zauważyć pogorszenie funkcjonowania dziecka. To często pierwszy sygnał, który może świadczyć o tym, że dziecko wychowuje się

w rodzinie z problemem przemocy. Powody pogorszenia funkcjonowania dziecka mogą być różne i właśnie dlatego należy zawsze sprawdzić, jaka jest jego sytuacja w środowisku domowym.

Gdy dziecko ujawnia przemoc domową lub pracownik placówki zauważa niepokojące zachowania dziecka lub jego niestabilny stan emocjonalny, należy przekazać te informacje do wyznaczonego pracownika.

W sytuacji ujawnienia przez dziecko problemu przemocy domowej każda zatrudniona osoba powinna znać podstawowe zasady prawidłowego reagowania na ujawnienie.

Gdy dziecko ujawnia, że doznaje przemoc domowej lub jest jej świadkiem, należy:

- bezpośrednio kontynuować rozpoczętą przez dziecko rozmowę (rozmowa ta nie musi być długa), dbając o bezpieczną jej atmosferę (odosobnione miejsce, nie na forum grupy dzieci);
- zachęcić dziecko, mówiąc, że może opowiedzieć o swoich problemach;
- zapewnić dziecko o poważnym traktowaniu tych informacji;
- ustalić podstawowe fakty dotyczące formy przemocy, jakiej doznaje lub doznawało, i osób ją stosujących;
- zapytać dziecko o to, kto jest dla niego zaufanym opiekunem lub bezpiecznym dorosłym w domu;
- sprawdzić aktualny poziom bezpieczeństwa dziecka (ustalić, czy choćby jeden opiekun nie stosuje przemocy wobec dziecka).

Po zakończeniu rozmowy warto zapisać sobie określenia, jakich dziecko używało na opisanie sytuacji przemocy, oraz sporządzić krótką notatkę z przebiegu spotkania.

Rozmowa z rodzicami/ opiekunami dziecka

Rozmowa z opiekunami ma na celu sprawdzenie poziomu bezpieczeństwa dziecka w środowisku domowym. W zależności od treści ujawnionych informacji może także wiązać się z poinformowaniem o konieczności podjęcia działań prawnych (np.

uruchomienia procedury „Niebieskie Karty”).

Spotkanie z rodzicem/opiekunem wspierającym

Jeśli zebrane w zespole pracowników placówki oświatowej informacje i rozmowa z dzieckiem wskazują na to, że jeden z opiekunów nie stosuje przemocy, należy jak najszybciej zaprosić go na rozmowę. Opiekunem wspierającym będzie ten, który nie stosuje przemocy, deklaruje chęć współpracy na rzecz dziecka i chce je chronić przed agresją.

Podczas takiej rozmowy należy:

- przekazać informacje o sygnałach mogących świadczyć o przemocy, obserwacjach pracowników placówki, niepokoju o rozwój dziecka;
- poinformować (lub przypomnieć) o roli pracowników danej placówki w systemie przeciwdziałania przemocy domowej (zadania wynikające z zapisów prawa);
- przekazać informacje o ujawnionych przez dziecko niepokojących faktach;
- ustalić, jaką wiedzę na ten temat posiada opiekun, jaka jest skala i rodzaj przemocy, i jak długo istnieje w rodzinie;
- ustalić, czy opiekun jest gotowy na współpracę na rzecz ochrony dziecka.

W każdej sytuacji należy rodzicowi zwrócić uwagę na potrzebę chronienia

dziecka i szczególnie zadbać o to, by fakt ujawnienia przemocy nie zagroził bezpieczeństwu dziecka (np. przez natężenie przemocy). W ten sposób informujemy rodzica niekrzywdzącego, że od tego momentu jego szczególnym zadaniem jest ochrona dziecka, a tę ochronę placówka musi monitorować. Kontakt z rodzicem niekrzywdzącym bywa bardzo trudny. Z obawy o utratę kontroli nad sytuacją w rodzinie może on bronić dostępu do możliwości wyjaśnienia sytuacji. Jeśli ten rodzic także doznaje przemocy, to z lęku przed osobą ją stosującą, może nie chcieć współpracować, może też obwiniać dziecko o prowokowanie sprawcy przemocy, itp.

Celem rozmowy z tym opiekunem jest sprawdzenie, czy jest on w stanie ochronić dziecko (czy zgłasza taką chęć, przyjmuje zobowiązania i chce się z nich wywiązać).

Spotkanie z rodzicem/opiekunem stosującym przemoc domową

Dobłą praktyką jest rozmowa z opiekunem, który stosuje przemoc. Gdy równocześnie jest opiekunem prawnym dziecka i ma nieograniczoną władzę rodzicielską, może domagać się pełnych informacji o działaniach placówki względem dziecka, oceny jego rozwoju oraz opisu występujących trudności.

Odbycie takiej rozmowy daje szansę na uzyskanie pełnego obrazu sytuacji opiekuńczej dziecka. Jeśli podczas spotkania uda się rozpoznać przyczynę trudności w rodzinie, a osoba stosująca przemoc zgodzi się na uczestnictwo w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc domową, można zatrzymać przemoc i dokonać szybkiej zmiany sytuacji dziecka.

Podczas spotkania należy:

- przekazać informacje o potrzebie zmiany sytuacji dziecka w domu, czyli o istniejącym prawnie obowiązku ochrony dziecka przed przemocą, której mamy sygnały;
- poinformować, że przemoc wpływa negatywnie na rozwój dziecka i stanowi przestępstwo w świetle prawa;

- poinformować o obowiązkach prawnych profesjonalistów odnoszących się do zawiadamiania odpowiednich instytucji o zagrożeniu bezpieczeństwa dziecka (także uruchomienia procedury „Niebieskie Karty”).

Ze względu na możliwość wystąpienia silnych emocji, oporu, czasem agresji ze strony tego rodzica może być korzystne, by w spotkaniu brały udział dwie osoby, np. wyznaczona do takich celów osoba i dyrektor placówki lub wskazana przez niego osoba. Zdarza się, że opiekun grozi złożeniem skargi, zapowiada odwet za uruchomienie procedur prawnych, przypisuje profesjonalistom oskarżanie go, pomawianie, naruszanie godności, czasem także wzbudza litość, przeprasza, prosi o wycofanie się z interwencji. Należy przyjąć, że podczas rozmowy takie emocje mogą się pojawić. Warto poświęcić czas na wyjaśnienie wątpliwości, udzielenie odpowiedzi na pytania i pamiętać o działaniach zgodnie z konkretnymi przepisami prawa.

Trudne zachowania, wypowiedzi tego rodzica mogą czasem spowodować zmianę zachowania profesjonalisty, wycofanie się z wcześniej przyjętego planu działania – np. odstąpienie od rozmowy o stosowanej przemocy i zajęcie się ustaleniem konsekwencji wychowawczych wobec dziecka. Dlatego właśnie należy unikać podejmowania decyzji pojedynczo. Rozmowa z innym

pracownikiem szkoły może pomóc w dokonaniu analizy takiej rozmowy, sprawdzeniu, czy osiągnięto zakładane cele. Pozwoli to uniknąć błędów popełnianych pod wpływem silnych emocji.

Podczas rozmowy warto zbadać wolę współpracy nad zmianą w rodzinie – powstrzymaniem przemocy wobec dziecka. To główny cel działań. Jeśli podczas rozmowy opiekun stosujący przemoc ujawni informacje o stosowaniu przemocy i wyrazi chęć wzięcia na siebie zobowiązań służących zmianie sytuacji – warto przekazać informację o podjętych zobowiązaniach członkom zespołu interdyscyplinarnego koordynującego te zadania.

Analiza zebranych informacji oraz podejmowanie decyzji dotyczących możliwych form interwencji pedagogiczno-psychologicznych

Analiza zebranych informacji ma na celu ustalenie, jaki rodzaj interwencji dotyczący sytuacji domowej dziecka należy podjąć.

Na podjęcie decyzji o wyborze ścieżki interwencyjnej mają wpływ:

- informacje lub obserwacje (z różnych źródeł) potwierdzające, że dziecko może aktualnie doznawać przemocy, stopień

drastyczności przemocy, izolacja dziecka (brak dorosłych osób je chroniących);

- wcześniej podejmowane interwencje dotyczące podejrzenia przemocy domowej;
- ocena możliwości ochrony dziecka ze strony opiekuna wspierającego;
- ocena możliwości zaprzestania stosowania przemocy przez opiekuna.

Interwencja natychmiastowa

Należy działać w trybie natychmiastowej interwencji, gdy:

- informacje lub obserwacje wskazują na duże prawdopodobieństwo aktualnie doświadczanej przemocy, jej nasilenie znacznie zagraża zdrowiu i życiu dziecka oraz pozostaje ono w izolacji lub jest bezradne (np. ze względu na wiek, niepełnosprawność lub inne dodatkowe ograniczenia);
- wcześniej podejmowano już interwencję, a pracownicy placówki zauważają, że nie nastąpiła oczekiwana zmiana w sytuacji wychowawczej dziecka;
- zebrane w zespole informacje i rozmowa z dzieckiem wskazują na to, że oboje opiekunowie stosują przemoc – wtedy należy jak najszybciej uruchomić działania zabezpieczające dziecko.

Interwencja natychmiastowa oznacza, że placówka zawsze w takiej sytuacji powinna uruchomić procedurę „Niebieskie Karty”.

W tym trybie działania może być niezbędne umieszczenie dziecka poza środowiskiem rodzinnym (w pieczy zastępczej), udzielenie mu specjalistycznej pomocy (np. lekarskiej) i dlatego należy niezwłocznie skontaktować się z ośrodkiem pomocy społecznej lub najbliższą jednostką policji. O sytuacji dziecka powinien być także powiadomiony sąd rodzinny (Sąd Rejonowy, Wydział Rodzinny i Nieletnich).

Tryb interwencji – działania sprawdzające i ochronne względem dziecka

Ten tryb działania jest uruchamiany, gdy:

- na podstawie obserwacji dziecka można powziąć podejrzenie, że doznaje ono przemocy domowej – np. występują czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka, nie ma bezpośredniego świadka przemocy, dziecko nie ujawniło wprost, że doświadcza przemocy;
- nie ma bezpośredniego zagrożenia zdrowia i życia dziecka;
- istnieje możliwość współpracy z rodzicem niekrzywdzącym dziecka.

Ocena możliwości ochrony dziecka ze strony opiekuna oznacza, że należy oszacować zarówno chęć współpracy, podjęcia zobowiązań, jak i deklarację istnienia takich możliwości. Jeśli w wyniku dokonanej oceny profesjonalista stwierdza, że rodzic niekrzywdzący wykazuje postawę bierną względem krzywdzenia

dziecka i nie zmienia swojej postawy mimo propozycji udzielenia wsparcia, to szansa ochrony dziecka jest niewielka. Jeśli natomiast opiekun deklaruje współpracę, należy wtedy ustalić możliwie najbardziej konkretny plan zapewnienia bezpieczeństwa dziecku i czas sprawdzenia jego realizacji. Powinien on określać m.in. warunki ochrony dziecka przed przemocą (np. bezpieczne miejsce pobytu, wspierające osoby, udzielenie wsparcia psychologicznego) do czasu ostatecznego wyjaśnienia sytuacji.

Ocena możliwości zaprzestania używania przemocy przez opiekuna stosującego przemoc oznacza, że przyjmuje on informacje o potrzebie natychmiastowego zaprzestania używania przemocy, wprowadza w tym celu niezbędne zmiany w swoim zachowaniu oraz zobowiązuje się do korzystania ze specjalistycznej pomocy.

Ten tryb działań oznacza, że należy uruchomić procedurę „Niebieskie Karty” w celu sprawdzenia okoliczności i monitorowania sytuacji dziecka w rodzinie.

Uruchomienie procedury „Niebieskie Karty” w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka – najważniejsze aspekty kontaktu z rodziną dziecka

W każdej sytuacji, jeśli dziecko ujawniło przemoc domową lub zaobserwował ją świadek przemocy –

niezależnie od tego, czy rozmowa z rodzicem przyniesie informacje potwierdzające przemoc w środowisku rodzinnym – należy uruchomić procedurę „Niebieskie Karty”. Przepisy prawne zalecają, by – o ile to możliwe – wszystkie działania w ramach procedury, które wymagają kontaktu z dzieckiem, przeprowadzane były z udziałem psychologa. Brak dostępu do psychologa nie powinien jednak oznaczać, że działania nie zostaną wykonane. Osoby z wykształceniem pedagogicznym, na co dzień pracujące z dziećmi, mają ogromną wiedzę i dobry kontakt z dziećmi, by móc z nimi rozmawiać i ustalić zakres potrzebnych działań ochronnych. Według rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska

Karta”, (Dz.U. poz. 1870) czynności dotyczące dziecka podejmuje się w obecności opiekuna prawnego, faktycznego lub innej osoby dorosłej wskazanej przez dziecko. Dziecko nigdy nie jest zapraszane na spotkania. Informacje pochodzące od niego mogą przekazywać w ramach procedury specjaliści mający z nim na co dzień kontakt.

Uruchomienie procedury „Niebieskie Karty” może odbywać się przy współpracy z opiekunem niekrzywdzącym. Należy w takiej sytuacji:

- wyjaśnić mu cel jej uruchomienia (środowisko profesjonalistów będzie sprawdzało poziom bezpieczeństwa dziecka);
- poinformować o prawach dziecka wynikających z tej procedury i możliwej w niej roli opiekuna niekrzywdzącego (jeśli

deklaruje współpracę, może reprezentować prawa dziecka, dbać o ich respektowanie);

- zaproponować wprowadzenie niezbędnych, konkretnych działań służących ochronie dziecka, jeśli są konieczne: informacja o możliwości skorzystania z bezpiecznego schronienia, udzielenie pomocy medycznej, psychologicznej przy wsparciu istniejących instytucji;
- przekazać informację o kolejnych działaniach w ramach procedury.

W trakcie rozmowy warto informować rodzica, że najważniejszym celem wszystkich działań profesjonalistów pracujących w placówce jest podniesienie poziomu bezpieczeństwa dziecka w domu.

Rodzica wskazywanego jako stosującego przemoc warto również poinformować o uruchomieniu tych działań. Jeśli nie jest to możliwe (np. ze względu na brak kontaktu), zostanie on zawiadomiony na dalszym etapie procedury „Niebieskie Karty”.

Działania w ramach procedury „Niebieskie Karty” – kolejność działań

Obowiązujące formularze odnoszące się do procedury znajdują się w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. poz. 1870).

Czynności w ramach procedury z udziałem pracowników placówek oświatowych i wsparcia dziennego to:

1. Wszczęcie procedury.

Procedurę należy rozpocząć od wypełnienia formularza „Niebieska Karta – A”, umieszczając w nim wszystkie posiadane informacje dotyczące dziecka, jego rodziny i zgłaszanej przemocy.

2. Przekazanie formularza do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.

Oryginał formularza należy przekazać w ciągu 5 dni do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego realizującego gminne zadania związane z przeciwdziałaniem przemy domowej.

3. Przekazanie formularza „Niebieska Karta – B”.

Formularz „Niebieska Karta – B” to informacja na temat praw osoby doznającej przemocy. Powinien być przekazany opiekunowi prawnemu, który nie krzywdzi dziecka. Jeśli nie ma możliwości kontaktu lub współpracy z rodzicem niekrzywdzącym, dokument przekazuje się opiekunowi faktycznemu lub osobie wskazanej przez dziecko. Formularz ten zawiera informacje o prawach osoby doznającej przemocy oraz listę instytucji, które udzielają specjalistycznej pomocy. W praktyce opiekun, któremu przekazuje się formularz, powinien reprezentować prawa

dziecka i udzielać informacji na temat sytuacji dziecka. Dlatego właśnie najlepszą osobą byłby ten, kto na co dzień troszczy się o dziecko, jest jego opiekunem faktycznym. Realnie, jeśli nie jest to rodzic lub opiekun faktyczny, nie bierze on udziału w dalszych czynnościach procedury. W takiej sytuacji oceną jakości opieki sprawowanej nad dzieckiem zajmuje się także Wydział Rodzinny i Nieletnich Sądu Rejonowego (w praktyce jest automatycznie powiadamiany przez zespół interdyscyplinarny).

4. Udział w spotkaniach grupy diagnostyczno-pomocowej.

Pracownik placówki może zostać zaproszony na spotkanie/spotkania grupy diagnostyczno-pomocowej, by wspólnie działać na rzecz ochrony dziecka.

Przykład:

Antek, uczeń V klasy.

Wychowawca klasy zauważył, że jeden z jego uczniów od kilku tygodni nie bierze udziału w zabawie na przerwie szkolnej. Stroni od kolegów i koleżanek, często znika w toalecie. Po zakończeniu lekcji zapytał chłopca, czy może mu w czymś pomóc, bo widzi, że coś się u niego zmieniło. Chłopiec odpowiedział: „Mam problemy z brzuchem, stresuję się tym, co w domu, rodzice chyba się rozwiodą”.

Wychowawca zaproponował swoją pomoc. Antek poprosił, by nie mówić o tym innym osobom, szczególnie kolegom w klasie. Wyznał, że w domu są coraz częściej awantury. Jego tata stracił pracę, jest coraz bardziej nerwowy, a on dostaje od niego coraz surowsze kary. Wychowawca docenił zaufanie, jakim obdarzył go chłopiec. Wyjaśnił, że dorośli dlatego właśnie są blisko uczniów, by im pomagać. Zaproponował, że zapyta mamę Antka, czy może im pomóc.

Mama Antka rozpląkała się na spotkaniu, obawiała się o bezpieczeństwo swoje i dzieci. Poprosiła o pomoc. Mówiła o nieudanych próbach powstrzymania przemocy ze strony męża.

Wychowawca ustalił z nią plan bezpieczeństwa – bezpieczne miejsca i osoby, które należy natychmiast poinformować, jeśli sytuacja powtórzy się w ciągu najbliższych dni. W porozumieniu z pedagogiem szkolnym tego samego dnia wychowawca zaprosił tatę Antka na spotkanie, poinformował go o uruchomieniu procedury „Niebieskie Karty” oraz o potrzebie zaprzestania używania przemocy. Wszystkie informacje natychmiast przekazał do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.

Współpraca interdyscyplinarna

Przeciwdziałanie przemocy domowej jest zadaniem interdyscyplinarnym, ponieważ wymaga działań wykonywanych przez specjalistów o różnych kompetencjach. Rozpoznawanie przemocy, udzielanie wsparcia, motywowanie do zmiany czy uruchamianie procedury „Niebieskie Karty” mogą wykonywać pracownicy placówek oświatowych. Pracę socjalną z daną rodziną w kryzysie rozpoczyna pracownik socjalny. On także może umieścić dziecko w pieczy zastępczej w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia. Funkcjonariusz policji składa wizyty w domu, sprawdza stan bezpieczeństwa pokrzywdzonych osób, ocenia, czy zasadne jest zatrzymanie osoby stosującej przemoc. Sędzia może zobowiązać taką osobę do opuszczenia mieszkania, wydać zakaz kontaktowania się. Nad spójną strategią działania ma czuwać powołana przez gminny zespół interdyscyplinarny grupa diagnostyczno-pomocowa. Każda z osób działających na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej ma zatem określone swoje kompetencje, uprawnienia, zobowiązania. Nie jest możliwe, by wszystkie te działania wykonał przedstawiciel jednej z instytucji czy służb.

Pracownik szkoły i placówki wsparcia dziennego, mając na co dzień kontakt z dziećmi, obserwuje ich rozwój, zauważa trudności, ustala ich przyczynę, uczyła rodziców na ważne aspekty rozwoju dziecka. Ma

specjalistyczne kompetencje, które są niezmiernie ważne w udzielaniu wsparcia w sytuacji przemocy domowej. Gdy procedura „Niebieskie Karty” dotyczy dziecka, pracownik oświaty jest także powoływany do grupy diagnostyczno-pomocowej.

Udział w spotkaniu grupy diagnostyczno-pomocowej daje m.in. możliwość:

- **wymiany informacji** na temat dziecka i jego sytuacji wychowawczej z innymi profesjonalistami;
- **uczestnictwa w działaniach diagnostycznych** – pracownik szkoły udziela informacji na temat funkcjonowania dziecka, efektów rozmów z jego opiekunami, oceny współpracy z nimi;
- **monitorowania sytuacji dziecka** – członek grupy otrzymuje informacje o działaniach innych służb i instytucji, realizacji zaplanowanych z rodziną strategii poprawy sytuacji domowej;
- **współuczestniczenia w podejmowaniu decyzji co do form interwencji** – pomaga to w ocenie skuteczności podjętych dotychczas działań i daje możliwość skorygowania działań naprawczych;
- **poszerzania wiedzy** o informacje na temat funkcjonowania systemu, konkretnych miejsc udzielających pomocy, specjalistów;

- **bieżącego monitorowania bezpieczeństwa dziecka** – ułatwia przekazanie i otrzymanie potrzebnych do tego informacji.

Ważnym aspektem pracy w ramach tego systemu pomocy jest regularny udział w szkoleniach. Umożliwiają one nabywanie kompetencji dotyczących funkcjonowania dziecka, które wychowuje się w rodzinie z problemem przemocy. Kompetencje przydatne w zakresie omawianych działań to: wiedza na temat objawów krzywdzenia, sposobu rozmawiania o przemocy z dzieckiem, jego rodzicami, możliwości udzielania wsparcia i monitoringu bezpieczeństwa dziecka w środowisku rodzinnym. Szkole-

nia dostarczają także wiedzy na temat aktualnych przepisów prawnych. Ponieważ przeciwdziałanie przemocy jest zadaniem wielu instytucji, dostęp do tych specjalistycznych szkoleń jest nieodpłatny. Warto zgłosić się do przełożonych z taką potrzebą.

Podobnie w sytuacji wątpliwości, trudności w działaniach pomocowych na rzecz rodzin z takim problemem można korzystać z konsultacji, doradztwa, superwizji ze specjalistami zajmującymi się przeciwdziałaniem przemocy domowej. Dysponowanie taką wiedzą oraz informacjami o lokalnie pracujących specjalistach i całym systemie pozwala na wzmacnianie kompetencji, budowanie zasobów placówki.

O czym należy pamiętać, podejmując interwencję?

Dziecko a interwencja

Doświadczenie przemocy oznacza dla dziecka brak szacunku dla jego osoby, potrzeb, emocji, ograniczeń związanych z etapem rozwoju i komfortu emocjonalnego. Warto pamiętać, by swoimi działaniami nie powielać takich zachowań w stosunku do niego.

Dziecko doświadczające przemocy nie zawsze może zrozumieć intencje (chęć pomocy) pracownika placówki, do której uczęszcza. Często zdarza się, że jego codzienne doświadczenia w relacji z dorosłymi opierają się na agresji, ignorowaniu jego potrzeb, nieliczenia się z jego zdaniem. Przyzwyczyliło się do silnych bodźców w relacji z dorosłymi – krzyku, nakazywania, decydowania, agresji fizycznej, psychicznej.

Dlatego potrzebuje czasu, by zaufać i przyzwyczylić się do innych zasad postępowania z ludźmi. Trzeba wyjaśnić mu właściwy sposób myślenia o jego odrębności, autonomii, szacunku do jego odczuć.

Przemoc to kontrola sprawowana nad dzieckiem, sytuacja, gdy dziecko nie jest pytane o potrzeby, bo to dorośli je określa i decyduje o ich zaspokajaniu. Dlatego warto, by dziecko uczyło się innej jakości relacji. Dzieci dorastające w rodzinie z problemem przemocy obawiają się interwencji. Często nie wiedzą, na czym będzie ona polegała. Ważne jest, by adekwatnie do swojego wieku i stanu emocjonalnego dziecko dowiedziało się, co będzie odbywało się w czasie interwencji i po niej. Ma ono prawo do informacji (oczywiście podanych w sposób odpowiedni do jego możliwości percepcyjnych) o zmianach,

jakie zajdą w jego życiu oraz w rodzinie. Wielu profesjonalistów obawia się rozmowy z dziećmi na ten temat, a one niecierpliwie czekają choćby na informację o tym, że ktoś zawiadomi z ich rodzicami o konieczności zaprzestania używania przemocy.

Pracownik placówki podejmujący interwencję powinien docenić odwagę dziecka w szukaniu pomocy.

Dziecku należy opowiedzieć także o roli pracownika placówki w tych działaniach, o jego zadaniach. Interwencja to okres, w którym rodzice są zapraszani na spotkania, muszą wprowadzać zmiany w swoich metodach wychowawczych, rozmawiać z profesjonalistami, którzy obserwują, czy sytuacja dziecka ulega zmianie. Takie podejście do tematu może pomóc małemu człowiekowi bezpiecznie przetrwać czas interwencji, oswoić się ze zmianami i w pełni korzystać z praw dziecka.

Pracownik oświaty a interwencja

Warto pamiętać o kilku istotnych aspektach w sytuacji podejrzenia przemocy domowej w rodzinie dziecka.

1. Bądź uważny!

Bądź w kontakcie z dzieckiem, które prosi cię o rozmowę czy o pomoc. Jesteś ważnym dorosłym w jego życiu – widzi cię na co dzień i obserwuje, czy może liczyć na twoje wsparcie. Prośbę o pomoc jest w stanie wyrażać w różny sposób. Czasem zwraca

na siebie twoją uwagę nieadekwatnym zachowaniem, tylko po to, byś się zatrzymał i zapytał, co się dzieje w jego życiu.

2. Rozmowa z dzieckiem. Ujawnienie przemocy.

Twoje zaangażowanie podczas rozmowy z dzieckiem to dla niego sygnał, że jest nadzieja i że istnieje ktoś dorosły, kto chce wysłuchać i uznać jego potrzeby i prawa. Gdy ujawni przemoc – wysłuchaj, powiedz, że postarasz się mu pomóc, i dotrzymaj słowa. Skonsultuj się i działaj zgodnie z zasadami przyjętymi w twojej placówce.

3. Standardy ochrony dzieci przyjęte w placówce.

Dowiedz się, jakie są zasady postępowania w twojej placówce w sytuacji podejrzenia przemocy domowej, i postępuj dokładnie według tych wytycznych. Zawsze możesz konsultować swoje wątpliwości z innymi profesjonalistami i specjalnie do tego wyznaczonymi osobami.

4. Spotkania z opiekunem/opiekunami.

Twoje pierwsze rozmowy z rodzicami na temat bezpieczeństwa dziecka w domu mogą być trudne. Spróbuj znaleźć przyczynę swojej trudności. Może nie jesteś pewny swojej roli, może nie wiesz, o co zapytać i jak się zachować, gdy spotkasz się z kłopotliwym dla ciebie zachowaniem rodziców.

Koniecznie przygotuj się wczeŝniej do takiej rozmowy. Jeŝli nie czujesz się pewnie, poradź się osoby wyznaczonej w szkole/ placówce do takich dzialañ. Jeŝli tego potrzebujesz, poproŝ kogoŝ, by ci towarzyszył. Drugi profesjonalista moŝe z dystansu zauwaŝyc coŝ waŝnego, pomóc ci skoncentrować się na zebraniu istotnych informacji. Podczas spotkania uspokoj atmosferę, skup się na glównych punktach rozmowy, powiedz o jej glównym celu. Z reguly dla opiekuna taka rozmowa teŝ jest stresująca i krępująca, odslaniająca slabe strony bycia rodzicem, pelna lęku i uruchamiająca potrzebę kontroli sytuacji.

5. Analiza sytuacji.

Dokonuj jej zawsze w zespole – nigdy sam. Weŝ pod uwagę dobro i bezpieczeŝstwo dziecka, bo bez ochrony osób doroslych nie poradzi sobie ono z przemocą. Kaŝde dziecko jest zaleŝne od opiekunów, a w sytuacji przemocy domowej – skrajnie. Po zebraniu informacji i wyników obserwacji równych osób w twojej placówce moŝesz mieć wątpliwoŝci, nie być pewny, jak postąpić. Podziel się tym z zespolem. Ustalcie wspólnie najlepszy tryb dzialania.

Nigdy nie zostawiaj bez opieki dziecka, gdy widzisz, ŝe jest w niebezpieczeŝtwie. Monitorujcie jego sytuację do chwili przekazania tych informacji okreŝlonym specjalistom, ktorzy maja

uprawnienia do dzialañ zabezpieczających dziecko.

6. Procedura „Niebieskich Kart”. Wspólpraca interdyscyplinarna.

Uruchamiając ją, dajesz rodzinie szansę na zmianę sytuacji. Jej rozpoczęcie zawsze oznacza, ŝe do specjalistów dotarł sygnał o przemocy. Nie zajmuj się zbieraniem dowodów, udowodnianiem winy i formulowaniem w glowie oskarŝenia wobec rodziców. Glównym zamierzeniem tej procedury jest zatrzymanie przemocy i zmiana sytuacji dziecka. Tobie, by dzialać, wystarczy sygnał lub podejrzenie. To zespół interdyscyplinarny sprawdzi, czy dziecku i rodzinie jest potrzebna pomoc systemu. Nie przeocz sygnału z powodu lęku przed oceną czyjoŝ agresywnego zachowania. Omów w gronie wspólpracowników niepokojącą cię sytuację dziecka.

Czasem moŝesz być jedyną osobą, która ze względu na ograniczenia dziecka – wiek, trudnoŝci rozwojowe, niepelnosprawnoŝć – umie się z nim komunikać. Wspólpracuj z profesjonalistami z innych dziedzin (pracownikiem ośrodka pomocy spolecznej, kuratorem, funkcjonariuszem policji, itp.) i udziel im wsparcia w tym zakresie.

7. Monitoring.

Jesteŝ tym profesjonalistą, który widząc na co dzieŝ dziecko, moŝe monitorować zachodzące

w nim zmiany związane z podjęciem działań interwencyjnych. Według znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej należy monitorować sytuację osób, które doznały przemocy, przez 9 miesięcy od zakończenia działań procedury „Niebieskie Karty”. Bądź czujny na sygnały pogarszającego się

stanu dziecka, reaguj na zgłoszone przez niego problemy i jego potrzeby. Udzielaj pomocy na co dzień zgodnie ze swoimi zadaniami służbowymi. Wiemy, że wielu profesjonalistów, nie znając procedur, działa intuicyjnie na rzecz ochrony dzieci przed przemocą. Działania w grupie są łatwiejsze i skuteczniejsze.

Grzegorz Wrona

Pracownicy oświaty jako osoby udzielające pomocy w sytuacji przemocy domowej. O czym powinien pamiętać profesjonalista, podejmując interwencję

Podejmując interwencję w sytuacji domniemania występowania przemocy domowej, w pierwszej kolejności należy pamiętać o bezpieczeństwie osób doznających przemocy. W celu zapewnienia bezpieczeństwa tym osobom każdorazowo należy rozważyć zwrócenie się do policji (lub Żandarmerii Wojskowej, jeżeli osobą stosującą przemoc jest żołnierz pozostający w czynnej służbie wojskowej) o zastosowanie wobec osoby stosującej przemoc domową nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania i zakazu zbliżania się do miejsca zamieszkania, zakazu kontaktu z osobą doznającą przemocy, zakazu zbliżania się do osoby doznającej przemocy oraz zakazu przebywania w określonych miejscach, takich jak szkoła, inna placówka oświatowa, ośrodek sportowy czy miejsce pracy osoby doznającej przemocy.

Jeżeli osoba doznająca przemocy wymaga udzielenia pomocy medycznej lub posiada obrażenia ciała będące konsekwencją doznawanej przemocy, niezbędne jest zwrócenie się do przedstawicieli ochrony zdrowia w celu udzielenia pomocy medycznej lub wydania przez lekarza

zaświadczenia o skutkach przemocy domowej.

Jeżeli osoba podejmująca interwencję w sytuacji związanej z przemocą domową wykonuje zawód, na którym ciąży obowiązek wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”, należy bezzwłocznie wdrożyć tę procedurę. Osoby niemające uprawnień do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” powinny skierować zawiadomienie o przemocę do zespołu interdyscyplinarnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy domowej.

O zagrożeniu dobra dziecka w związku z doznawaną przemocą domową stosowaną wobec małoletniego bezpośrednio lub której doznaje jako świadek należy powiadomić sąd rodzinny właściwy ze względu na miejsce zamieszkania małoletniego.

Kolejnym obowiązkiem ciążyącym na osobie interweniującej w przypadku przemocy domowej jest złożenie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, jeżeli osoba stosująca przemoc domową swoim zachowaniem wypełnia znamiona któregoś z przestępstw związanych z przemocą domową.

Przy czynnościach wykonywanych z małoletnim powinien być obecny jego przedstawiciel ustawowy, a jeżeli zachodzi obawa, że stosuje on przemoc

domową lub w dostateczny sposób nie chroni małoletniego przed przemocą, procedurę „Niebieskie Karty” można uruchomić przy udziale osoby wskazanej przez małoletniego.

Definicja przemocy domowej, osoby doznającej przemocy, osoby stosującej przemoc oraz świadka przemocy

Ustawowa definicja przemocy domowej została określona w art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.) (dalej: Przem. Dom.Ust.) jako: „jednorazowe albo

powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności:

- a. narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- b. naruszające jej godność, netykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- c. powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- d. ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków

- finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
- e. istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej”.

Zatem każde (nawet pojedyncze) działanie lub zaniechanie naruszające prawa osoby doznającej przemocy, dokonane umyślnie i z użyciem przewagi będzie stanowiło przemoc domową. Wyliczenie w przytoczonej definicji skutków, jakie przemoc domowa może wywołać, ma charakter przykładowy. Przemoc domowa może przynieść również inne następstwa, niewymienione w definicji, lub nie wywołać żadnych.

Definicja przemocy domowej odnosi się zarówno do osób dorosłych, jak i dzieci. Wskazano w niej różne formy przemocy, takie jak: przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna czy ekonomiczna. W odniesieniu do dzieci jedną z form przemocy może być zaniedbanie. Zakaz stosowania przemocy fizycznej (np. uderzania, popychania, szarpania, duszenia, wykręcania kończyn ciała) czy przemocy psychicznej (np. zastraszania, grożenia, pozbawiania dostępu do jedzenia i picia, zakłócania spoczynku nocnego, kierowania do dziecka słów powszechnie uznanych za obelżywe) jest związany tradycyjnie z często występującą przemocą

wobec dzieci. Należy pamiętać, że dzieci również mogą doznawać przemocy ekonomicznej. Nie sprowadza się ona bowiem jedynie do dostępu do środków płatniczych, ale przede wszystkim polega na ograniczeniu lub pozbawianiu podstawowych dóbr materialnych niezbędnych do prawidłowej egzystencji, a w przypadku dzieci do prawidłowego rozwoju psychicznego i fizycznego.

Definicja osoby doznającej przemocy domowej została sformułowana w art. 2 ust. 1 pkt 2 Przem.Dom.Ust. i stąd wiemy, że „należy przez to rozumieć:

- a. małżonka, także w przypadku gdy małżeństwo ustało lub zostało unieważnione, oraz jego wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- b. wstępnych i zstępnych oraz ich małżonków,
- c. rodzeństwo oraz ich wstępnych, zstępnych i ich małżonków,
- d. osobę pozostającą w stosunku przysposobienia i jej małżonka oraz ich wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- e. osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- f. osobę wspólnie zamieszkującą i gospodarującą oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- g. osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości w trwałej relacji uczuciowej

lub fizycznej niezależnie od
wspólnego zamieszkiwania
i gospodarowania,

h. małoletniego

– wobec których jest stosowana
przemoc domowa”.

W celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta ochroną jako osoba doznająca przemocy, należy sprawdzić, czy znajduje się w powyższym wyliczeniu. Dodatkowo zgodnie z art. 2 ust. 2 Przem.Dom.Ust. osobą doznającą przemocy domowej jest małoletni, który jest świadkiem przemocy domowej (czyli przemoc nie była skierowana wobec małoletniego bezpośrednio, jednak widział on akt przemocy lub ma wiedzę o stosowaniu przemocy domowej).

W katalogu osób wymienionych jako mogące doznawać przemocy domowej kilkakrotnie wskazano kategorie „wstępny” i „zstępny”. Są to określenia używane głównie w prawie cywilnym w następujący znaczeniu: wstępnym jest każdy krewny, który urodził się przed daną osobą w linii prostej (czyli rodzice, dziadkowie, pradiadkowie), a zstępnym jest każdy krewny w linii prostej, który urodził się po danej osobie (czyli dzieci, wnuki, prawnuki).

Kategoria osób doznających przemocy domowej określona w art. 2 ust. 1 pkt 2 lit. e Przem.Dom.Ust. jako „osoby pozostające obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu” oznacza osoby niezwiązane instytucją małżeństwa, lecz których relacje

są analogiczne jak małżeńskie (czyli osoby wspólnie zamieszkujące i połączone więzią emocjonalną, fizyczną i ekonomiczną).

Osobami doznającymi przemocy domowej mogą być również takie osoby, których nie łączy więź uczuciowa czy fizyczna, a jedynie wspólne zamieszkiwanie i gospodarowanie – art. 2 ust. 1 pkt 2 lit. f Przem.Dom.Ust. Zatem zamieszkujące pod jednym adresem osoby obce, które nie są ani spokrewnione, ani spowinowacane (np. w jednym domu mieszka małżeństwo z dorosłą córką i jej partnerem), są również objęte postanowieniami tej ustawy.

Osobną kategorią osób doznających przemocy domowej są osoby, które łączyła lub łączy trwała relacja uczuciowa lub fizyczna, pomimo że ze sobą nie mieszkają lub nawet nigdy nie mieszkały. Przez trwałą relację uczuciową lub fizyczną należy rozumieć taki rodzaj relacji, który nie jest jednorazowy lub incydentalny i ma charakter tylko emocjonalny lub tylko fizyczny. Możliwe jest zatem nawiązanie tego rodzaju relacji np. poprzez internet, nawet jeżeli dane osoby nie spotkały się nigdy bez pośrednictwa technologii. Będą to zatem przede wszystkim relacje zawierane w drodze komunikacji elektronicznej. Ale również mogą to być relacje osób, które ze sobą nie mieszkają i nie są w związku małżeńskim, ale się spotykają i łączy je więź uczuciowa lub fizyczna.

Ostatnią z kategorii wymienionych w definicji osób doznających przemocy domowej są małoletni. Ustawodawca w żaden sposób nie wskazał, jaki rodzaj relacji powinien łączyć osobę stosującą przemoc z małoletnim, który tej przemocy doznaje. Oznacza to, że nie ma znaczenia, kim dla małoletniego jest osoba stosująca wobec niego przemoc domową. Może to być więc osoba zupełnie obca, niezamieszkująca z małoletnim. Zatem małoletni podlegają ochronie przed przemocą domową we wszelkich sytuacjach, w których przemoc wobec nich stosują osoby z nimi spokrewnione, wspólnie zamieszkujące, ale również osoby zupełnie obce, które np. okresowo sprawują opiekę nad małoletnim w ramach obowiązków służbowych (czyli opiekunka do dziecka, wychowawca w internacie itd.).

W ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej znajdziemy także **definicję osoby stosującej przemoc domową** – zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 3 jest to pełnoletni, który dopuszcza się przemocy domowej wobec osób wymienionych wyżej w definicji osób doznających przemocy domowej.

Osobą pełnoletnią zgodnie z art. 10 § 1 Kodeksu cywilnego jest ten, kto ukończył osiemnaście lat, z zastrzeżeniem § 2, który brzmi: „Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa”.

Jednocześnie zgodnie z art. 10 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: „Nie może zawrzeć małżeństwa osoba niemająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny”.

W konsekwencji brzmienia przytoczonych przepisów przemoc domową może stosować osoba, która ukończyła osiemnasty rok życia oraz min. szesnastoletnia kobieta, która za zgodą sądu wstąpiła w związek małżeński.

W Przem.Dom.Ust. (art. 2 ust. 1 pkt 4) zdefiniowano również świadka przemocy domowej w następujący sposób: „należy przez to rozumieć osobę, która posiada wiedzę na temat stosowania przemocy domowej lub widziała akt przemocy domowej”.

Zgodnie z przytoczoną definicją każdy, kto posiada wiedzę o przemocy (a zatem także ten, komu osoba doznająca przemocy opowiedziała o tym, co ją spotkało), staje się automatycznie świadkiem przemocy. Dzieci, które widziały akt przemocy lub mają o niej wiedzę, są nie tylko świadkami przemocy, ale również z mocy prawa osobami doznającymi przemocy. Tak sformułowana definicja świadka przemocy nie przesądza o tym, kto zostanie uznany za osobę stosującą przemoc

domową. Może się zatem zdarzyć, że osoba dorosła, która celowo przekazuje dziecku informację o przemoc, pomimo że powinno być ono chronione przed takimi informacjami, zostanie uznana za osobę stosującą przemoc psychiczną wobec dziecka.

Zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci

Zgodnie z art. 961 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: „Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Zatem nie jest prawnie dopuszczalna forma wychowania dzieci poprzez stosowanie kar cielesnych. Przy czym karą cielesną będzie każde naruszenie nietykalności cielesnej dziecka, np. klaps lub uderzenie w dowolną część ciała, jeżeli w opinii osoby uderzającej miałoby to mieć walor wychowawczy lub być konsekwencją złego zachowania dziecka. Poprzez wprowadzenie do prawa wskazanego wyżej przepisu ustawodawca miał na celu wyeliminowanie przemocy fizycznej w procesie sprawowania pieczy nad małoletnimi. Przepis ten ma również wpływ na stosowanie prawa karnego w ten sposób, że osoba oskarżona o stosowanie przemocy fizycznej wobec dzieci nie może skutecznie się bronić, argumentując, że stosowała tradycyjną formę wychowawczą polegającą na fizycznym karaniu dziecka. Skoro bowiem prawo rodzinne zabrania takiej formy wychowywania dzieci, to osoba

stosująca takie metody naraża się na odpowiedzialność nie tylko w zakresie prawa rodzinnego (ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej), lecz również prawa karnego (naruszenie nietykalności cielesnej, znęcanie fizyczne).

Zadania przedstawicieli oświaty w procedurze „Niebieskie Karty”

W obecnym brzmieniu przywołanej Przem.Dom.Ust. oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularza „Niebieska Karta” (Dz.U. 2023 poz. 1870) nie określono odrębnie zadań dla przedstawicieli oświaty. Nie oznacza to jednak, że przedstawiciele oświaty pełnią w systemie przeciwdziałania przemocy domowej rolę poboczną. Przeciwnie, realizacja zadań przez przedstawicieli oświaty w ramach przeciwdziałania przemocy domowej jest nieodzowną częścią skutecznej ochrony osób doznających przemocy, przede wszystkim dzieci, ale również osób dorosłych.

System przeciwdziałania przemocy domowej oparty jest na funkcjonujących w każdej gminie zespołach interdyscyplinarnych. Głównym zadaniem zespołu jest podejmowanie działań na poziomie lokalnym skierowanych na przeciwdziałanie zjawisku przemocy domowej. Zespół nie zajmuje się sprawami indywidualnymi, lecz ogólnymi. Jeżeli do

zespołu interdyscyplinarnego wpływa informacja o podejrzeniu występowania przemocy domowej w indywidualnym przypadku (może to być formularz „Niebieska Karta – A” lub zawiadomienie o przemoc domowej), w każdym wypadku zespół interdyscyplinarny jest obowiązany powołać grupę diagnostyczno-pomocową. Udział przedstawiciela oświaty w zespole interdyscyplinarnym jest obowiązkowy. Powołanie przedstawiciela oświaty do grupy diagnostyczno-pomocowej już nie jest obligatoryjne, co wynika z faktu, że nie w każdym przypadku występowania przemocy domowej procedura będzie obejmowała osoby realizujące obowiązek szkolny lub w innej formie związane z systemem oświaty. Jeżeli jednak w przypadku indywidualnym, związanym z przemocą domową, działania grupy diagnostyczno-pomocowej skierowane są do małoletnich korzystających z instytucji oświatowych, ich przedstawiciel powinien być powołany do tej grupy.

Każdy z przedstawicieli oświaty powołany do zespołu interdyscyplinarnego czy grupy diagnostyczno-pomocowej zgodnie z art. 9a ust. 13 Przem.Dom.Ust. wykonuje swoje obowiązki zawodowe. Konsekwencją przytoczonego przepisu jest m.in. to, że ocena sposobu wykonywania obowiązków lub skutków ich niedopełnienia odbywa się na zasadach wynikających z wykonywania określonego zawodu.

Zarówno członkowie zespołu interdyscyplinarnego, jak i grupy diagnostyczno-pomocowej objęci są klauzulą poufności dotyczącą wszelkiej informacji, jaką pozyskali w ramach członkostwa w zespole interdyscyplinarnym lub grupie diagnostyczno-pomocowej. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa również po ustaniu członkostwa w zespole interdyscyplinarnym i grupie diagnostyczno-pomocowej.

Prawo nie precyzuje, kto ma reprezentować oświatę w zespole interdyscyplinarnym. Jednak z uwagi na rodzaj realizowanych zadań przez zespół interdyscyplinarny warto rozważyć powołanie do niego osoby mającej zawodowy wpływ na sposób funkcjonowania oświaty w danej gminie. Zadania przedstawiciela oświaty będącego członkiem zespołu interdyscyplinarnego to m.in.:

- a. diagnozowanie problemu przemocy domowej na poziomie lokalnym;
- b. inicjowanie działań profilaktycznych, edukacyjnych i informacyjnych mających na celu przeciwdziałanie przemocy domowej i powierzanie ich wykonania właściwym podmiotom;
- c. inicjowanie działań w stosunku do osób doznających przemocy domowej oraz osób stosujących przemoc domową;
- d. udział w opracowaniu projektu gminnego programu przeciwdziałania przemocy

- domowej oraz ochrony osób doznających przemocy domowej;
- e. udział w rozpowszechnianiu informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
 - f. udział w powoływaniu grup diagnostyczno-pomocowych i bieżące monitorowanie realizowanych przez nie zadań;
 - g. udział w monitorowaniu procedury „Niebieskie Karty”;
 - h. udział w kierowaniu osoby stosującej przemoc domową do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc domową lub programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową;
 - i. udział w wyrażaniu zgody na wgląd do dokumentacji przez osoby objęte procedurą „Niebieskie Karty”.

Zespół interdyscyplinarny spotyka się na posiedzeniach nie rzadziej niż raz na dwa miesiące. Udział w posiedzeniu zespołu interdyscyplinarnego jest obowiązkowy. W przypadku trzeciej i każdej kolejnej nieobecności na posiedzeniu informacja o absencji zostaje skierowana do pracodawcy.

Członkowie zespołu interdyscyplinarnego w ciągu 12 miesięcy od powołania przechodzą obowiązkowe szkolenie organizowane przez samorząd województwa.

Skargę na zespół interdyscyplinarny lub członka zespołu interdyscyplinarnego wniesioną przez osobę uczestniczącą w procedurze „Niebieskie Karty” rozpatruje wójt/burmistrz lub prezydent miasta.

Do grupy diagnostyczno-pomocowej może zostać powołany przedstawiciel oświaty, który jest nauczycielem wychowawcą będącym wychowawcą klasy lub nauczycielem znającym sytuację domową małoletniego, pedagogiem, psychologiem lub terapeutą.

Jeżeli jednak członkowie grupy diagnostyczno-pomocowej uznają za niezbędne powołanie do grupy innych przedstawicieli oświaty niż wyżej wymienieni, mogą zwrócić się z wnioskiem o takie powołanie do Zespołu Interdyscyplinarnego.

Do zadań przedstawiciela oświaty powołanego w skład grupy diagnostyczno-pomocowej realizowanych wspólnie z pozostałymi członkami grupy diagnostyczno-pomocowej należą m.in.:

- a. dokonanie, na podstawie procedury „Niebieskie Karty”, oceny sytuacji domowej osób doznających przemocy domowej oraz osób stosujących przemoc domową;
- b. realizacja procedury „Niebieskie Karty” w przypadku potwierdzenia podejrzenia zaistnienia przemocy domowej, zwłaszcza w sytuacji wystąpienia

- ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia;
- c. realizacja działań w stosunku do osób doznających przemocy domowej oraz osób stosujących przemoc domową;
 - d. występowanie do zespołu interdyscyplinarnego z wnioskiem o skierowanie osoby stosującej przemoc domową do uczestnictwa w programach korekcyjno-educacyjnych dla osób stosujących przemoc domową albo w programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
 - e. monitorowanie sytuacji osób doznających przemocy domowej, a także zagrożonych wystąpieniem przemocy domowej, w tym również po zakończeniu procedury „Niebieskie Karty”;
 - f. zakończenie procedury „Niebieskie Karty”;
 - g. dokumentowanie podejmowanych działań, stanowiących podstawę:
 - uznania braku zasadności wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”,
 - wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”;
 - h. informowanie przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego o efektach podjętych działań w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Poszczególne zadania realizowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” przez przedstawiciela oświaty są ustalane przez grupę

diagnostyczno-pomocową w indywidualnym planie pomocy osobie doznającej przemocy domowej. Ramy zadań przedstawiciela oświaty są wyznaczone z jednej strony przez zakres jego obowiązków zawodowych, a z drugiej strony przez zakres danych osobowych, jakie może przetwarzać grupa diagnostyczno-pomocowa, określony w art. 9c Przem.Dom.Ust.

Przedstawiciel oświaty z racji pozostawania w kontakcie z dziećmi realizującymi obowiązek szkolny czy obowiązek nauki lub korzystającymi z innych form edukacji ma przede wszystkim za zadanie określić, w jaki sposób funkcjonuje dziecko zarówno w grupie rówieśniczej, jak i w placówce oświatowej, do której uczęszcza. Jeżeli sytuacja tego wymaga, przedstawiciel oświaty powinien udzielić dziecku pomocy, a także zorganizować na terenie placówki oświatowej taki rodzaj wsparcia, jakim dysponuje dana placówka. W praktyce cenna jest również wymiana informacji pomiędzy przedstawicielami oświaty a pozostałymi członkami grupy diagnostyczno-pomocowej.

Tryb pracy grupy diagnostyczno-pomocowej sprowadza się do posiedzeń, z których pierwsze ma się odbyć w ciągu pięciu dni roboczych od chwili otrzymania przez grupę formularza „Niebieska Karta – A”. Na posiedzeniach omawia się poszczególne działania, spotyka z osobą doznającą

przemocy oraz (na osobnym spotkaniu) z osobą stosującą przemoc domową. W wyniku współpracy członków grupy diagnostyczno-pomocowej powstaje plan pomocy osobie doznającej przemocy, który jest realizowany przez wszystkich członków grupy. Po zakończeniu procedury „Niebieskie Karty” grupa diagnostyczno-pomocowa rozpoczyna działania w ramach dziękociomiesięcznego monitoringu osób objętych przednio procedurą „Niebieskie Karty”. W ramach monitoringu członkowie grupy pozostają w kontakcie z osobami, do których monitoring jest skierowany.

Podstawy wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”

Obowiązek wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” wśród przedstawicieli oświaty spoczywa na nauczycielu wychowawcy, który jest wychowawcą klasy lub nauczycielem znającym sytuację domową małoletniego, pedagogu, psychologa lub terapeucie związanym zawodowo z placówką oświatową.

Procedurę „Niebieskie Karty” rozpoczyna się poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” w przypadku podejrzenia występowania przemocy domowej – podstawa prawna art. 9d ust. 4 Przem.Dom. Ust. Do wszczęcia procedury nie jest zatem konieczne, aby osoba wszczynająca dysponowała dowodami na

występowanie przemocy domowej. Do powstania podejrzenia występowania przemocy wystarczające jest jej ujawnienie przez osobę doznającą przemocy, np. w sytuacji, kiedy dziecko zwierzy się nauczycielowi, że doznaje przemocy lub że jest jej świadkiem.

Osoby, które nie są wymienione jako uprawnione do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”, a mają podejrzenie występowania przemocy w indywidualnym przypadku, formułują zawiadomienie o podejrzeniu występowania przemocy skierowane do zespołu interdyscyplinarnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy domowej. Ustawodawca nie przewidział ani wzoru takiego zawiadomienia, ani zakresu treści, jakie powinno zawierać. Przy formułowaniu zawiadomienia należy pamiętać, że jego celem jest rozpoczęcie działań przez grupę diagnostyczno-pomocową, a zatem niezbędne jest podanie danych osób, których sprawa dotyczy (imion, nazwisk, adresu zamieszkania), rodzaju przemocy lub wskazania zachowań, które mogą być przemocą domową. Jeżeli osoba zawiadamiająca ma wiedzę np. na temat tego, jakie osoby zamieszkują pod adresem, gdzie ma dochodzić do przemocy, w szczególności czy są tam dzieci, należy również podać te informacje, wskazując imiona i nazwiska dzieci oraz jeżeli realizują obowiązek szkolny lub nauki to, w jakiej placówce oświatowej.

Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” odbywa się w obecności osoby doznającej przemocy domowej. Jeżeli osobą doznającą przemocy jest małoletni, w trakcie wszczęcia procedury powinna być obecna osoba reprezentująca małoletniego jako jego opiekun prawny (rodzic mający władzę rodzicielską lub inna osoba, która została przez sąd ustanowiona opiekunem prawnym) lub pełnoletnia osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17), lub pełnoletnia osoba wskazana przez małoletniego. Jednak gdy opiekun prawny jest osobą stosującą przemoc, to nie może on reprezentować małoletniego. W takim wypadku małoletni ma prawo sam wskazać osobę do reprezentacji (wskazanie następuje w dowolnej formie, nie ma limitu wieku, w jakim dziecko może samodzielnie wskazać osobę do reprezentacji). Aby dziecko mogło wskazać osobę do reprezentacji, wystarczy je zapytać, czy chciałoby, aby w rozmowie uczestniczyła nauczycielka lub nauczyciel, lub inna osoba dorosła. Należy wystrzegać się kierowania do dziecka sformalizowanych sentencji prawnych, które mogłyby być dla niego niezrozumiałe.

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” oryginał przekazuje się bezzwłocznie, nie później niż w ciągu 5 dni roboczych od chwili wszczęcia procedury, do zespołu interdyscyplinarnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy.

W Formularzu „Niebieska Karta – A” umieszcza się informację o osobie/osobach doznającej przemocy oraz o osobie stosującej przemoc domową. W specjalnie opracowanej tabeli wskazuje się również, jaki rodzaj przemocy miał miejsce. W formularzu podaje się informację o podjętych działaniach z osobą doznającą przemocy do chwili wypełnienia formularza.

Zgodnie z art. 26 Kodeksu cywilnego: „§ 1. Miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej.

§ 2. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy”.

Kopię formularza „Niebieska Karta – A” pozostawia się u osoby, która wypełniła formularz. Bezpośrednio po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” osobie reprezentującej małoletniego doznającego przemocy wręcza się formularz „Niebieska Karta – B”. W tym formularzu zawarto podstawowe dane

o tym, czym jest procedura „Niebieskie Karty”, definicję przemocy domowej, wskazanie, kto może jej doznawać, oraz wymieniono instytucje, do których można się zwrócić z prośbą o pomoc w sytuacji zagrożenia przemocą domową.

Osoba wszczynająca procedurę dokonuje wstępnej diagnozy sytuacji. Wszelkie czynności z udziałem małoletniego powinny odbywać się w obecności psychologa. Rozmowa z osobą doznającą przemocy powinna być przeprowadzona w taki sposób i w takich warunkach, aby czuła się ona bezpiecznie, a jej prawo do godności było respektowane, także aby mogła się swobodnie wypowiedzieć, a wszelkie informacje powinny być przekazane w taki sposób i przy użyciu takiego języka, aby były zrozumiałe dla osoby doznającej przemocy domowej.

Uruchomienie procedury 14-dniowego nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania oraz zakazów kontaktu, zbliżania się i przebywania w określonym miejscu wobec osoby stosującej przemoc domową

W przypadku zagrożenia życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy domowej policja (a jeżeli osobą stosującą przemoc jest żołnierz pozostający w służbie wojskowej –

Żandarmeria Wojskowa) ma obowiązek zastosować nakazy ochrony, takie jak:

- nakaz opuszczenia miejsca zamieszkania i zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania;
- zakaz zbliżania się do osoby doznającej przemocy;
- zakaz kontaktowania się z osobą doznającą przemocy;
- zakaz wstępu oraz przebywania w określonych miejscach, takich jak: teren szkoły, placówki oświatowej, opiekuńczej lub artystycznej, obiektu sportowego lub miejsca pracy.

Policja i Żandarmeria Wojskowa mogą zastosować wskazane nakazy ochrony z urzędu (np. podczas interwencji) oraz po uzyskaniu informacji o przemocy od dowolnej osoby (np. nauczyciela, pedagoga itd.).

Zarówno policjant, jak i pracownik socjalny posiadają specjalne narzędzie ułatwiające dokonanie oceny, czy doszło do zagrożenia życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy. Tym narzędziem jest **kwestionariusz szacowania ryzyka**. Pomimo że jest to formularz dla tych dwóch grup zawodowych, nie ma przeszkód, aby przedstawiciel oświaty mający ocenić, czy doszło do zagrożenia życia lub zdrowia małoletniego, również kierował się kryteriami określonymi w tym kwestionariuszu.

Część B
przemoc wobec dzieci

Kwestionariusz szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego służący stwierdzeniu zasadności zatrzymania, o którym mowa w art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, lub wydania nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania lub zakazu wstępu¹

Imię i nazwisko osoby doznającej przemocy domowej:

Czas rozpoczęcia czynności													
g	g	m	m	d	d	m	m	r	r	r	r	r	r

Miejsce interwencji lub realizowanych czynności służbowych:

Pytania adresowane do osoby dorosłej o sytuację dziecka:

Zwróć uwagę, że w domu może być kilkoro dzieci, wobec każdego wypełnij odrębny kwestionariusz.

Lp.	Czynniki ryzyka	wstaw znak „X” ¹²	
1.	Czy osoba stosująca przemoc domową bije, uderza, popycha dziecko lub rzuca w dziecko ciężkim lub niebezpiecznym przedmiotem?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi choć na 1 z 5 pytań, odizoluj osobę stosującą przemoc domową:
2.	Czy osoba stosująca przemoc domową rzuciła dzieckiem?		
3.	Czy osoba stosująca przemoc domową dusiła dziecko?		
4.	Czy osoba stosująca przemoc domową przypalała dziecko papierosem lub innym rozgrzanym przedmiotem?		1) rozważ zatrzymanie, a
5.	Czy osoba stosująca przemoc domową naruszyła wolność seksualną dziecka, w tym czy doszło do zgwałcenia dziecka, obcowania płciowego z dzieckiem, doprowadzenia dziecka do innej czynności seksualnej?		2) bezpośrednio po zwolnieniu osoby wydaj nakaz i zakaz, zakaz zbliżania, zakaz kontaktowania lub zakaz wstępu.
6.	Czy osoba stosująca przemoc domową w przeszłości uderzyła dziecko przedmiotem lub rzuciła w dziecko przedmiotem?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi na 4 albo więcej pytań z pytań nr 6–15, odizoluj osobę stosującą przemoc domową:
7.	Czy osoba stosująca przemoc domową jest agresywna wobec dziecka?		
8.	Czy kiedykolwiek konieczna była obrona dziecka przed osobą stosującą przemoc domową?		
9.	Czy osoba stosująca przemoc domową groziła dziecku lub straszyla dziecko pozbawieniem życia lub zastosowaniem przemocy fizycznej?		
10.	Czy osoba stosująca przemoc domową była wcześniej karana za przestępstwa z użyciem przemocy (w rodzinie lub poza nią)?		
11.	Czy uważasz, że osoba stosująca przemoc domową może zrobić krzywdę dziecku?		
12.	Czy agresywne zachowanie osoby stosującej przemoc domową wobec dziecka zdarzało się wcześniej?		
13.	Czy dziecko próbowało kiedykolwiek popełnić samobójstwo z powodu doświadczenia przemocy ze strony osoby stosującej przemoc domową bądź deklaruje popełnienie samobójstwa z tego powodu?		
14.	Czy dziecko jest w wieku od 0 do 6 lat?		
15.	Czy dziecko jest niepełnosprawne?		

.....
(czytelny podpis policjanta wypełniającego kwestionariusz)

¹ Wymienione skróty oznaczają:

- nakaz i zakaz: nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia,
- zakaz zbliżania: zakaz zbliżania się do osoby doznającej przemocy domowej na wyrażoną w metrach odległość,
- zakaz kontaktowania: zakaz kontaktowania się z osobą doznającą przemocy domowej,

Policja lub Żandarmeria Wojskowa stosują nakazy ochrony ze skutkiem natychmiastowym na czas określony trwający 14 dni. Osoba wydająca nakazy ochrony nie może ani przedłużyć, ani skrócić wydanego nakazu ochrony.

Jeżeli osoba stosująca przemoc w trakcie obowiązywania nakazu ochrony naruszy jego zasady, podlega odpowiedzialności karnej za popełnienie wykroczenia z art. 66b Kodeksu wykroczeń, które zagrożone jest karą aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

Jeżeli w trakcie obowiązywania nakazu ochrony osoba doznająca przemocy wystąpi z wnioskiem do sądu rejonowego wydziału cywilnego, sąd może przedłużyć nakaz ochrony na czas postępowania przed sądem, a ostatecznie bezterminowo. Jeżeli osobą doznającą przemocy jest małoletni, o przedłużeniu nakazu ochrony może wystąpić osoba go reprezentująca, prokurator lub rzecznik praw dziecka.

Zawiadomienie sądu rodzinnego o zagrożeniu dobra dziecka

W przypadku zagrożenia dobra dziecka każdy, kto ma wiedzę na ten temat, ma obowiązek poinformować o tym sąd rodzinny. Podstawę prawną poinformowania sądu stanowi art. 572 Kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu:

„§ 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§ 2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urządach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, **placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi** lub osobami psychicznie chorymi.

§ 3. Na wniosek osoby lub instytucji, o której mowa w § 1 lub 2, sąd opiekuńczy informuje o wszczęciu postępowania z urzędu lub braku podstaw do jego wszczęcia z urzędu”.

W formułowaniu zawiadomienia o zagrożeniu dobra dziecka należy kierować się następującymi zasadami:

- a. Należy wskazać, poprzez czyje działanie lub zaniechanie zagrożone jest dobro dziecka.
- b. Należy podać, na czym polega działanie lub zaniechanie zagrażające dobru dziecka.
- c. Należy określić, jakie rodzajowo dobro dziecka zostało zagrożone.
- d. Należy wskazać źródła informacji, które posiada i przekazuje osoba zawiadamiająca sąd rodzinny.
- e. Należy wskazać (jeżeli podmiot zawiadamiający ma taką wiedzę), jakie dowody można przeprowadzić na potwierdzenie

zaistnienia zagrożenia
dobra dziecka.

- f. Podmiot zawiadamiający powinien powstrzymać się od formułowania własnych ocen faktów przedstawianych sądowi.
- g. Jeżeli podmiot zawiadamiający wie, jakie konkretne rozwiązania sąd rodzinny mógłby zastosować w celu zminimalizowania lub wykluczenia zagrożenia dobra dziecka, można poddać sądowi te rozwiązania pod rozważę.

Jeżeli podmiot zawiadamiający sąd rodzinny o zagrożeniu dobra dziecka chciałby uzyskać informację zwrotną od sądu w zakresie wszczęcia lub odmowy wszczęcia postępowania z urzędu, należy w piśmie kierowanym do sądu sformułować wniosek o otrzymanie informacji zwrotnej.

Zapewnienie dziecku ochrony przez pracownika socjalnego, policję oraz przedstawicieli ochrony zdrowia

Niezależnie od zawiadomienia sądu rodzinnego o zagrożeniu dobra dziecka ustawodawca przewidział w art. 12a Przem.Dom.Ust. procedurę udzielenia dziecku pomocy przez pracownika socjalnego we współpracy z policją i przedstawicielami ochrony zdrowia. Pracownik socjalny ma prawo i obowiązek, w przypadku stwierdzenia zagrożenia życia i zdrowia dziecka w związku z przemocą domową (do oceny zagrożenia życia

i zdrowia ustawodawca przewidział specjalny kwestionariusz), umieścić dziecko u innej niż osoba stosująca przemoc domową pełnoletniej osoby najbliższej dziecku, niezamieszkującej z dzieckiem, w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Przedstawiciel oświaty, który wie o zagrożeniu życia i zdrowia dziecka, ma prawo zwrócić się bezpośrednio do pracownika socjalnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dziecka o wszczęcie procedury zapewnienia dziecku ochrony. Pracownik socjalny nie jest w żaden sposób związany oceną sytuacji dokonaną przez przedstawiciela oświaty, jednak wspólnie z policją i przedstawicielami ochrony zdrowia powinien ustalić, czy zachodzi zagrożenie życia lub zdrowia dziecka. W przypadku zastosowania art. 12a Przem.Dom. Ust. pracownik socjalny lub policjant poinformuje sąd rodzinny o zapewnieniu dziecku ochrony. O kolejnych działaniach wobec dziecka będzie decydował sąd rodzinny.

Zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Przemoc domowa nie zawsze jest przestępstwem. Dlatego nie w każdym przypadku, kiedy identyfikujemy przemoc domową, istnieje obowiązek zawiadomienia policji lub prokuratury. Jeśli chodzi o przemoc fizyczną wobec małoletniego,

to każdy jej przypadek powinien być zgłoszony jako podejrzenie popełnienia przestępstwa. Analogicznie należy zgłosić każde podejrzenie stosowania przemocy seksualnej wobec dziecka. W sytuacji przemocy psychicznej, aby była ona przestępstwem, musi przybrać formę znęcania się psychicznego, groźby karalnej lub przestępstwa stalkingu. Za szczególny przypadek należy uznać zaniechanie, które samo w sobie przestępstwem nie będzie, chyba że przybierze formę znęcania lub doprowadzi do narażenia dziecka na utratę życia lub zdrowia. Dziecko doznające przemocy jako świadek również może być uznane za osobę pokrzywdzoną w postępowaniu karnym.

Obowiązek zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa ciąży na każdym, kto ma informacje mogące świadczyć o przemocy będącej przestępstwem. Obowiązek zawiadomienia wynika wprost z art. 12 Przem.Dom.Ust. oraz art. 304 Kodeksu postępowania karnego.

W poszczególnych rodzajach przestępstw zdefiniowanych przez Kodeks karny – takich jak naruszenie sfery seksualnej dziecka (art. 200), zgwałcenie dziecka (art. 197), spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub istotnego zeszpecenia ciała (art. 156) – brak zawiadomienia naraża osobę, która miała podejrzenie popełnienia przestępstwa, na odpowiedzialność karną.

Zawiadomienie można skierować bezpośrednio do policji lub prokuratury. Należy w nim podać: kto, kiedy, gdzie, wobec kogo, w jaki sposób mógł popełnić przestępstwo. W jakich okolicznościach (źródło) osoba zawiadamiająca dowiedziała się o możliwości popełnienia przestępstwa. Należy również wskazać, jakie dowody (według wiedzy osoby zawiadamiającej) można przeprowadzić w sprawie – kto może być świadkiem, jakie dokumenty mogą poświadczać fakt popełnienia przestępstwa lub jego skutki.

Prawa i obowiązki osoby będącej świadkiem przemocy domowej

Świadkiem przemocy domowej zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 4 Przem.Dom. Ust. jest każdy, kto widział przemoc lub ma wiedzę o przemocy. Można wskazać cztery obowiązki świadka przemocy domowej:

- a. Zgodnie z § 3 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie doznającej przemocy w pierwszej kolejności należy rozważyć uruchomienie procedury z art. 15ab ustawy o Policji. Zgodnie z nią do policji może zwrócić się przedstawiciel jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, kurator sądowy, a także inna osoba mająca informację o zagrożeniu życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy (w tym

przedstawiciel oświaty)
o rozważenie zastosowania
w konkretnym przypadku:

- nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania wraz z zakazem zbliżania się do miejsca zamieszkania;
- zakazu kontaktowania się z osobą doznającą przemocy;
- zakazu zbliżania się do osoby doznającej przemocy;
- zakazu przebywania w określonych miejscach takich jak placówka oświatowa, miejsce pracy osoby doznającej przemocy i inne.

- b. Zgodnie z art. 572 Kodeksu postępowania cywilnego w przypadku zagrożenia dobra dziecka należy zawiadomić o tym sąd rodzinny. Obowiązek ten w szczególności ciąży na placówkach oświatowych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi.
- c. Na podstawie art. 12 Przem. Dom.Ust. oraz art. 304 Kodeksu postępowania karnego każdy, kto ma podejrzenie popełnienia przestępstwa umyślnego, ma obowiązek zawiadomić o tym policję lub prokuraturę.
- d. Jeżeli świadek przemocy jest jednocześnie jedną z osób wykonujących zawód uprawniający do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”, to w przypadku podejrzenia

występowania przemocy obowiązany jest wypełnić formularz „Niebieska Karta – A”.

Prawa świadka przemocy są związane z relacją, w jakiej świadek pozostaje w stosunku do osoby doznającej przemocy lub stosującej przemoc. Jeżeli jest osobą najbliższą dla którejś z tych dwóch kategorii osób w postępowaniu karnym i cywilnym ma prawo do odmowy złożenia zeznań. Świadek przemocy domowej będący jednocześnie świadkiem w postępowaniu karnym może skorzystać z ochrony wynikającej z ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Odpowiedzialność za czyn karalny zgodnie z ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Czyn karalny, zgodnie z definicją zawartą w art. 1 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r. poz. 1700), to przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Za popełnienie przestępstwa lub wykroczenia odpowiada na zasadach ogólnych:

- osoba, która ukończyła 17 lat;
- nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w Kodeksie karnym: art. 134 (zamach na życie prezydenta), art. 48 § 1, 2 lub

3 (zabójstwo), art. 156 § 1 lub 3 (ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 163 § 1 lub 3 (spowodowanie niebezpiecznych zdarzeń), art. 166 (piractwo), art. 173 § 1 lub 3 (katastrofa), art. 197 § 1, 3, 4 lub 5 (zgwałcenie), art. 223 § 2 (czynna napaść na funkcjonariusza publicznego), art. 252 § 1 lub 2 (wzięcie zakładnika) oraz w art. 280 (rozbój), jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne;

- nieletni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 Kodeksu karnego (zabójstwo), jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Na zasadach wynikających z ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich za popełnienie czynu karalnego

odpowiadają osoby małoletnie po ukończeniu 13 roku życia, a przed ukończeniem 17 roku życia.

Postępowanie o demoralizację może się toczyć wobec nieletniego, który ukończył 10 lat i który nie jest pełnoletni.

Przepisy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich nie zawierają definicji demoralizacji. Jedynie przykładowo ustawodawca wymienił, że za przejawy demoralizacji uznaje się: dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej „substancją psychoaktywną”, uprawianie nierządu.

Jednocześnie instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego, są zobowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.

Jeżeli nieletni dopuszcza się na terenie szkoły czynu karalnego lub jego zachowanie może świadczyć o demoralizacji, dyrektor tej szkoły może, za zgodą rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły.

Dyrektor szkoły nie może stosować środka oddziaływania wychowawczego w sytuacji, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego.

Ograniczona zdolność do czynności prawnych po ukończeniu 13 roku życia i jej skutki

Pełną zdolność do czynności prawnych mają osoby pełnoletnie. Osoby poniżej 13 roku życia nie mają zdolności do czynności prawnych. Po ukończeniu 13 roku życia aż do pełnoletności nabywa się ograniczonej zdolności do czynności prawnej. Regulacje w tym zakresie zawiera Kodeks cywilny.

Zgodnie z art. 15 Kodeksu cywilnego: „Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat trzynaście, oraz osoby

ubezwłasnowolnione częściowo”. Nabycie ograniczonej zdolności prawnej zgodnie z art. 20 Kodeksu cywilnego oznacza, że: „osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego”. Dokonanie innej czynności prawnej z mocy prawa jest nieważne – art. 19 Kodeksu cywilnego: „Jeżeli osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych dokonała sama jednostronnej czynności prawnej, do której ustawa wymaga zgody przedstawiciela ustawowego, czynność jest nieważna”.

Jakie zatem umowy będą należały do kategorii tych, które może zawierać małoletni po ukończeniu 13 roku życia?

„Do tej kategorii należą umowy sprzedaży artykułów spożywczych, środków higieny, papierniczych, przewoźu środkami komunikacji miejskiej, uczestniczenia w imprezie kulturalnej, sportowej czy rozrywkowej, o ile nie mają dużej wartości. Umowy takie nigdy nie mogą przekraczać zwykłego zarządu majątkiem osoby, która nie ma zdolności do czynności prawnych, ani nie mogą dotyczyć ważniejszych spraw tej osoby”¹.

Jeżeli umowę tego rodzaju, jak wymienione powyżej, zawiera osoba

niemająca zdolności do czynności prawnych (osoba poniżej 13 roku życia), nie oznacza to, że taka umowa jest nieważna. Przewidziano bowiem wyjątek w art. 14 Kodeksu cywilnego, który stanowi, że:

„§ 1. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna.

§ 2. Jednakże gdy osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych”.

Ograniczonej zdolności do czynności prawnych nie należy mylić z konstytucyjnym prawem dziecka do bycia wysłuchanym. Zgodnie z art. 72 § 3 Konstytucji RP: „w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka”. Odpowiednikiem reguły konstytucyjnej jest art. 95 § 4 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego stanowiący, że: „rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka

1 K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Wyd. 31, Warszawa 2023, dostęp Legalis 29 lutego 2024 r.

powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia”.

Należy podkreślić, że ani przepis konstytucyjny, ani przepis Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie wprowadzają limitu wieku dziecka, które miałyby być wysłuchane (ten obowiązek dotyczy wszystkich dzieci), oraz nie precyzują, jakie życzenia dziecka należy uwzględnić (tu już ocena leży po stronie rodziców lub organu wysłuchującego dziecko).

Pozbawienie, ograniczenie władzy rodzicielskiej, prawo do kontaktów z dzieckiem

W praktyce funkcjonowania placówek oświatowych w kontekście występowania przemocy domowej pojawiają się wątpliwości, jak postępować

w sytuacji, kiedy jeden z rodziców (lub oboje) ma ograniczoną władzę rodzicielską lub/i ma ustalone prawo do kontaktów z dzieckiem w określonym wymiarze czasu.

Podkreślenia wymaga fakt, że osobnym zagadnieniem jest kwestia posiadania przez rodzica władzy rodzicielskiej, a czym innym jest prawo rodzica do kontaktów z dzieckiem.

Co do władzy rodzicielskiej sąd może rodzicowi ją odebrać (w takiej sytuacji rodzic nie ma prawa podejmować żadnych decyzji dotyczących dziecka ani uzyskiwać o dziecku informacji) lub ją ograniczyć (w takiej sytuacji rodzicowi wolno podejmować tylko takie decyzje i uzyskiwać tylko takie informacje o dziecku, które mieszczą się w obszarze, w jakim mu pozostawiono władzę rodzicielską). Zarówno pozbawienie, jak i ograniczenie władzy rodzicielskiej nie ma wpływu na prawo rodzica do kontaktów z dzieckiem.

Jeżeli sąd zakazał rodzicowi kontaktów z dzieckiem lub je uregulował, wskazując formę i częstotliwość, w jakiej mają się odbywać, to oznacza, że rodzic nie może się widywać z dzieckiem poza okresami wyraźnie wskazanymi przez sąd. Zatem np. rodzic, który ma pełnię władzy rodzicielskiej, ale jednocześnie uregulowane kontakty z dzieckiem, nie będzie mógł odbierać dziecka z placówki oświatowej poza okresami swojego kontaktu wskazanymi przez sąd.

Egzemplarz bezpłatny

Zadanie współfinansowane ze środków
Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych
na zlecenie
Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom

© Copyright by Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom,
Warszawa 2024

Wydanie I

Wydawca:
Studio Profilaktyki Społecznej Adam Rynkiewicz
aleja 29 Listopada 39A, 31-425 Kraków
www.wydawnictwosps.pl

www.sps.org.pl

ISBN 978-83-964305-2-6

